

Мошук І.В.
Національний заповідник
«Глухів»

**ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИЙ
 СКЛАД ШОСТКИНСЬКОГО ХІМІКО-
 ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
 (ТЕХНІКУМУ) У СПРАВІ ТВОРЕННЯ
 НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
 У 20-ті РОКИ ХХ ст.**

Період 1920-1930-х років в галузі вищої освіти характеризується затвердженням офіційної однодумності, ліквідацією політичного плюралізму та посиленням ідеологічного контролю над всіма сферами життєдіяльності суспільства. Саме в таких умовах доводилось працювати професорам та викладачам вузів, і саме в таких умовах відбувалося формування не тільки студентського, а й викладацького вузівського контингентів. У науковій літературі, що висвітлює проблему конструктивної ролі професорсько-викладацького складу у справі творення нової української інтелігенції, існує велика кількість робіт, але значна їх частина написана під впливом ідеологічних вимог того часу. Тільки в наукових працях, які з'явилися на початку 1990-х років, починається об'єктивний розгляд даної проблеми. В роботах Г.В.Касьянова і В.М.Даниленка [1], В.В.Липинського [2] висвітлена діяльність вузівської інтелігенції, розглянуті масштабні репресії проти професорсько-викладацьких кадрів, указані зовнішні та внутрішні фактори, які впливали на їх роботу. Ці праці мають узагальнюючий характер. Діяльність же викладацького складу регіональних навчальних інституцій Чернігівщини розглядалась тільки в контексті окремих історичних проблем зазначеного регіону (роботи В.Шкварчука [3], С.Ю.Зозулі [4], Г.В.Самойленка та О.Г.Самойленка [5]). Використовуючи історичні та історіографічні джерела у межах досліджуваного часу, з'ясуємо вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на діяльність професорсько-викладацького складу Шосткинського хіміко-технологічного інституту (технікуму) та його конструктивну роль у справі творення нового українського інтелігента.

Шосткинський хіміко-технологічний технікум у поєднанні з робітничим факультетом був заснований як вищий навчальний заклад у 1921 р. – період початку функціонування радянської тоталітарної держави, і саме на нього покладалося завдання створення у регіоні нової радянської технічної інтелігенції, яка б повністю відповідала духу державного замовлення. «Задача цього учебного заведения заключалась в подготовке средне-технических кадров из среды рабочего класса и беднейшего крестьянства, способных заменить чужих и враждебно настроенных специалистов,

оставшихся у технического руководства весьма важного оборонного завода» [6].

З перших днів існування навчального закладу його очолив Олександр Миколайович Машкин (спочатку обраний головою ради політтехнікуму, а з серпня 1922 р. – його беззмінним директором) [7]. У 1925 р. з невідомих причин ГубІНО порушило питання перед Головосвітою про звільнення О.Машкина і рекомендувало на цю посаду політуповноваженого технікуму, декана робфаку І.Г.Настюху [8], проте після проведеної на початку 1926 р. Укпрофосвітою перевірки у висновках доповідної довідки зазначалося: «Слід відзначити корисну та цілком правильну діяльність керуючого технікумом інж.Машкина, що весь час покладав багато зусиль на поглиблення та поширення технікуму і зумів якнайкраще зв'язати теоретичну частину навчання з практичною роботою студентів на заводському виробництві. Як безпосередній керівник кваліфікаційними роботами студентів та добре досвідчений викладач, інж.Машкин цілком вірно встановив мету технікуму і сприяв підготовці нових радянських інженерів, що вже виявили себе цінними робітниками промисловості» [9]. Тому О.М.Машкин залишався керівником вузу до початку 1930-го р. [10, 38]. Не виключено, що безпартійність Олександра Миколайовича, його фундаментальна дореволюційна вища освіта та професорське звання заважали радянському керівництву, проте кращого і досвідченішого викладача з природничих дисциплін у місті годі було шукати: «...паралельно с работой руководителя учебного заведения возглавляет кафедру по специальному курсу взрывчатых веществ. Он имеет весьма высокий образовательный ценз, так как изучал два года математику и физику в Петроградском университете, где физику слушал у профессора Хвольсона. Затем он окончил Рижский политехнический институт по химическому отделению со званием инженера-технолога, где работал под руководством профессора Вальдена. После этого он еще окончил Казанский университет по факультету естественных наук, где делал дипломную работу по органической химии у профессора Зайцева. Наконец, еще в том же университете два года занимался на математическом факультете с целью повышения знаний по математике и физике. После этого он служил на заводах, изготавливающих порох и взрывчатые вещества, на технических должностях, и имеет в этой отрасли 24-летний производственный стаж. Педагогическая его деятельность продолжается с 1917 года. Имеет целый ряд научных работ, напечатанных в журналах и изданных отдельными книжками. По признанию многих авторитетных лиц, профессор Машкин является первым специалистом в республике по нитрации и пироксилинному делу, так что вполне может вести основную кафедру по взрывчатым

веществам соответствующего института... Ввиду того, что в штате техникума нет еще свободных должностей профессором, а курс органической химии является весьма серьезным, преподавание органической химии ведет также профессор Машкин» [10, 23]. Учений доклав надзвичайно багато зусиль для становлення і повноцінного функціонування Шосткинської вищої школи.

Серед висококваліфікованих спеціалістів вузу слід згадати Ф.І.Богоявленського, який обіймав посади завідуючого навчальною частиною, декана хімічного факультету, мав звання професора II категорії і викладав технологію целюлози і паперового виробництва. Він у 1904 р. закінчив хімічне відділення математичного факультету Дерптського університету, де був учнем знаменитого німецького ученого, професора Таммана. Пізніше, у 1909 р., закінчив Київський політехнічний інститут і отримав спеціальність інженера-технолога волокнистих та фарбуючих речовин, стажувався під керівництвом академіка Шапошнікова, у якого і був асистентом до 1910 р. У січні того ж року Ф.І.Богоявленський був обраний штатним викладачем аналітичної хімії Київського політехнічного інституту. Учений глибоко займався науковою діяльністю, мав широку добірку розробок у галузі аналітичної хімії. З 1925 р. він працював лектором, викладав технологію целюлози і паперового виробництва, а потім став професором Шосткинського вузу і головним хіміком заводу № 9 [10, 27]. Из-за недостатньої кількості викладачів професору Богоявленському доводилось також викладати курс фізичної хімії: «...курс поручен ему ввиду особой важности этой науки для студентов химического факультета, а также потому, что профессор Богоявленский имеет научные работы в этой области» [10, 28].

Вирішуючи скрутну кадрову проблему, керівництво вузу запрошувало на викладацькі посади кваліфікованих робітників заводу. Зокрема, інженер Берховський, який у 1917 р. закінчив хімічний факультет Київського політехнічного інституту, читав курс неорганічної хімії. Йому ж було доручено і керівництво лабораторними роботами з аналітичної хімії [10, 29]. Інженер-електрик В.Маневський по закінченні Петроградського електротехнічного інституту викладав електротехніку, а випускник механічного відділення Московського вищого технічного училища, інженер-механік А.Волков – механічну технологію [11]. Зі штатних викладачів відомі прізвища декана механічного факультету (початку 20-х років), випускника Московського вищого технічного училища В.Михайлова [11, 87], декана механічного факультету (у другій половині 20-х років), викладача теплотехніки та гідравліки, випускника механічного факультету Томського технічного інституту, професора П.П.Ситенка, голови предметної комісії, викладача термодинаміки,

парових котлів і парових машин, випускника механічного відділення Московського вищого технічного училища В.Д.Каблицького [10, 38].

На жаль, не завжди високий кваліфікаційний робітничий рівень відповідав такому ж викладацькому рівню, на що у 1926 р. предметно наголошував директор техникуму: «Преподаватели Волков, Юхницкий, Вейнбейн, имеющие довольно значительную нагрузку по общетехническим предметам, не удовлетворяют требования техникума и в продолжении учебного года в среде студентов их работа вызывала крайнее недовольство, что явилось одной из главных причин кризиса, переживаемого техникумом в апреле этого года. Правление постановило предложить преподавателям Юницкому и Вейнбейну подготовиться; в отношении Волкова Правление не могло вынести и этого решения, считая его бесспорно непригодным, оставило этот вопрос открытым. Преподавателя Юхницкого с обязанности председателя предметной комиссии снять. К преподавателю Солухе у студентов претензий больше нет. Слабо проходила работа преподавателя Метельского (инженер-электрик завода), читавший общий и специальный курс электротехники. Его преподавателем оставить можно, предоставив ему читать специальный курс электротехники, потребовал улучшения качества работы. Тоже самое нужно сказать относительно преп. Назарова. Большинство преподавателей являются работниками завода и имеют большую нагрузку в техникуме – это отражается на работе завода и на работе техникума» [12].

У перші роки існування інститутів відбувалось організаційне будівництво самих навчальних закладів. Ішли пошуки нових форм і методів роботи, залучення нових кадрів викладачів, вдосконалення матеріальної бази. Ці процеси відбувалися досить болісно: з одного боку – з причин повоєнної розрухи і повної розбалансованості роботи вищої школи, з іншого – у зв'язку із кардинальною зміною студентського контингенту змінилися напрацьовані традиційні відносини викладач-студент. Слабо підготована до вузівського життя пролетарська молодь вбачала у навчальних вимогах викладачів упереджене ставлення до студентів робітничого походження. Особливо це стосувалося технічних вузів і, зокрема, робфаків, де був зосереджений основний контингент пролетарського студентства. На жаль, не минули ці проблеми і Шосткинський інститут. У середині 20-х років виник конфлікт між студентами III курсу робфаку та викладачами вузу Ситенком, Олійниченком та Солухою. «В заботах о хорошей подготовке кончающих курс вуза, Правление его предприняло ряд мер к повышению знаний студентов всех факультетов. При этом обнаружилось с большей очевидностью, что III-й курс рабочего факультета обладает весьма слабой подготовкой и по-видимому

не будет в состоянии нормально окончить этот год и выпустить студентов вполне подготовленных для дальнейшего поступления. Об этом явлении был поставлен в известность Главпрофобр, после чего постановлением Методкома Укрпрофоса было предписано Правлению вуза произвести всеми возможными способами проверку знаний студентов рабфака и перегруппировать их соответственно подготовке, чтобы вести более нормально занятия по прохождению курса. Когда правление приступило к проведению в жизнь этого предписания, то оно натолкнулось на сопротивление студентов III-го курса рабфака, отказавшихся подвергаться проверке. Так как в вузе создалось ненормальное положение, то распоряжение о проверках было приостановлено» [13]. Викладачі вимагали від студентів елементарних знань зі своїх предметів, останні ж звинувачували їх у надмірному академізмі і небажанні йти на поступки пролетарському студентству. В Укрпрофосі були вимушені надіслати перевіряючого до ШХТТ, але, на жаль, головний інспектор ІГО Немоловський, піддавшись кон'юнктурним вимогам того часу, не зміг об'єктивно розібратися в ситуації, ставши на сторону студентів. Через проявлену упередженість викладачі були відсторонені від обійманих посад. Ситенко був знятий з посади завідуючого навчальним відділом і переведений на посаду простого викладача, Олійниченко втратив посаду декана рабфаку, а Солуху взагалі звільнили з вузу, рекомендувавши Укрпрофосу знайти йому роботу поза межами міста. Натомість деканом факультету став лаборант Захаров, який на той час був членом КП(б)У, але не мав ні керівного, ні викладацького досвіду [13, 6]. Викладачі вузу вимушені були звернутися з колективним листом до Управління професійної освіти НКО, в якому висловили своє обурення: «Снимаь с работы преподавателя, который предъявил требования к учащимся, в то время, как учащиеся отказываются исполнять его требования, мера глубоко не педагогичная. Тем более что инженер Сытенко, большой авторитет в своей специальности, ничем не заслужил отстранения от должности, так как исполнял ее весьма добросовестно. Техникум теряет прекрасного преподавателя с большой эрудицией и пользующегося весьма основательным авторитетом у своих слушателей, т.к. преподавателем Сытенко уже не может оставаться не только по экономическим, но и по этическим соображениям. Деканом рабфака комиссия постановила назначить лаборанта Льва Захарова вместо инженера Олейниченко. Постановление в высшей степени странное. Инженер Олейниченко недавно утвержден Главпрофобром в должности декана рабфака, до сих пор проявил себя как солидный взвешенный руководитель... затем комиссия постановила снять с работы Солуху, большого знатока математических наук и весьма преданного своему делу педагога.

Будучи преподавателем рабфака, он единственный не согласился подчиняться оппозиционерам. Очевидно его добросовестная работа и требовательность к выполнению заданий и стали причинами нападков оппозиционеров, которые добились его увольнения. Лучшие работники техникума уходят, без которых немислима работа вуза» [13, 9].

Студенти I курсу групи Б звинуватили викладача Юхницького в тому, що він нібито заявив, що студент-робітник не може бути інженером. У прокуратуру була направлена скарга, і органи міліції запропонували зняти його з роботи. Директор задовольнив прохання викладача на двотижневу відпустку до вирішення проблеми, хоча студентський профком був категорично проти. Далі Юхницького почали звинувачувати у неправильному соціальному походженні, недостойних справах поза вузом, на що директор заявив, що в цьому повинна розбиратися прокуратура, а не студентський профком [14]. На жаль, у подальшому викладач був звинувачений у реакціонізмі і звільнений з роботи. Таким чином студенти позбулися вимогливого викладача.

Цікаві події відбулись у 1929 р., коли студентами був написаний «викривальний» лист під заголовком «Наши проблемы никем не услышаны» до Московської Торгово-промислової газети з приводу критичної ситуації, яка склалася в навчальному процесі ШХТТ. Директор інституту вимушений був звернутися з пояснювальним листом до головного редактора зазначеної газети. Фактично Олександр Миколайович виправдовувався, адже страждала репутація не тільки вищого навчального закладу, а ставились під сумнів професіоналізм його викладачів та відповідний рівень випускників [14, 223-227]. Важко зрозуміти мотиви «семи студентів» (так був підписаний лист), адже в зазначений період вуз уже набрав повних обертів на шляху не тільки розширення свого навчального процесу, а й облаштування виробничої, соціальної та наукової бази. Техникум був реорганізований в інститут, добудовувався навчальний корпус, розпочалося будівництво нового гуртожитку, були вирішені всі проблеми щодо виробничої бази для отримання практичних навичок студентів, облаштована власна хімічна лабораторія, хоча у 1929 р. вона значно постраждала від раптової пожежі, але була відновлена і продовжувала повноцінно функціонувати [15]. При інституті працювала науково-дослідна кафедра по технології вибухових речовин, що говорить про його діяльність не тільки як навчально-виховної, а й наукової установи зі сформованим професорсько-викладацьким штатом і потенціалом молодих учених, адже зі створенням зазначеної кафедри при ній запроваджувалась аспірантура. «Керівник кафедри – проф. Машкин. Кафедра має дві секції: секція вибухових речовин, якою керує Машкин, та секція вивчення і конструкції хімапаратури інж.

Каблицького, викладача інституту. До складу 1 секції входять проф. Богоявленський Ф.І., інж. Захаров Л.І. До складу 2 секції проф. Ситенко П.П. Інститут передбачає до складу кафедри зарахувати 15 аспірантів першої секції і 10 аспірантів другої секції» [16]. Зберігся список кандидатів до аспірантури, який свідчить про серйозність намірів на довготривалу науково-дослідну перспективу вузу. Зі списку дізнаємося про соціальне походження майбутніх аспірантів, яке прямо вплинуло на формування особистості нового українського інтелігента [16, 20].

першими зразками радянської аспірантури. На роботу кафедр радянська влада поклала величезні надії, бо бачила в них своєрідну «кузню» для підготовки кадрів нової «червоної» професури.

Незважаючи на існуючі матеріальні труднощі та напружені міжсоціальні відносини викладачів і студентів, робота по створенню радянської системи вищої освіти відповідно до вимог того часу тривала. Слід наголосити, що діяльність викладачів Шосткинського хіміко-технологічного інституту була досить продуктивною, про що свідчить подяка голови Правління Вохітреста

Прізвище, ім'я, по-батькові	Рік народж.	Партійність	Соціальне походження
Турбін Олександр Іванович	1905	КП(б)У	Робітник
Коваленко Володимир Йосипович	1904	КП(б)У	Робітник
Лучок Олександр Іванович	1904	КП(б)У	Робітник
Волков Микола Андрійович	1904	КП(б)У	Службовець
Захаров Лев Іванович	1901	КП(б)У	Робітник
Бондаревський Василь Семенович	1901	Позапартійний	Селянин
Федорина Олексій Дмитрович	1904	КП(б)У	Робітник
Шморгун Герасим Семенович	1903	КП(б)У	Робітник
Аграновська Раїса Соломонівна	1906	ЛКСМ	Робітник
Макагон Іван Федорович	1906	ЛКСМ	Селянин
Бабков Микола Дмитрович	1906	Позапартійний	Службовець
Прянішніков Родіон Іванович	1903	КП(б)У	Робітник
Вдовенко Іван Миколайович	1906	КП(б)У	Робітник
Воскобойников Микола Прокопович	1905	КП(б)У	Робітник
Разумєєв Костянтин Олексійович	1902	Позапартійний	Робітник
Єзучевська Віра Михайлівна	1898	Позапартійна	Службовець
Разумєєв Петро Олексійович	1907	Позапартійний	Робітник
Гордієнко Андрій Львович	1899	Позапартійний	Селянин
Незаконнорождений Микола Кузьмич	1902	Позапартійний	Службовець

У 1930 р. у доповіді директора Шекери про організацію при інституті науково-дослідної кафедри по хімії вибухових речовин з секцією хімапаратури наголошувалося: «Вельми вдачним місцем для організації дослідного центру по вибуховим речовинам з'являється Шісткенський інститут, який має свою цільову установку підготовляти спеціалістів для промисловості вибухових речовин і який зв'язаний з заводами військово-хімічного тресту, що роблять в одній області техніки. Тут уже утворився деякий кадр керуючого персоналу в особі професури та викладачів інституту, є достатня кількість інженерів спеціалістів на заводі ВХТ і не вичерпуючий істочник молодих сил в особі кадра студенчества, що закінчують інститут. Наявність в Шісткенському хімічному інституті хіміко-механічного відділу з спеціальністю вивчення і конструювання хімапаратури робить вельми раціональним організацію при кафедрі вибухових речовин секції робіт по хімапаратурі» [16, 19]. Особливе місце у справі підготовки нових професорсько-викладацьких кадрів відіграли науково-дослідницькі кафедри, які фактично стали

Хомутова: «Одержані дуже гарні відгуки про молодих інженерів, які скінчили Шосткинський інститут, які служать на заводах Вохітресту, а по цьому прохаю надати в сучасний момент 9 чоловік, скінчивших хімічний факультет по фаху вибухових речовин для укомплектування технічного персоналу деяких заводів. Хочу розглянути питання про підготовку інженерів для заводів ВХТ в Шосткинському вузі з тим, щоб така підготовка мала більш плановий характер. Крім того Правління ВХТ надає подання про складання списків деякого числа студентів ШХТТ з характеристикою, із яких трест вибере собі частину студентів і прийме на себе витрати на видачу господарських стипендій. Також трест гадає частину скінчивших інститут, які будуть служити на заводах треста, командирувати за кордон і теж прохає з цієї мети виділити своїх кандидатів» [14, 169].

На жаль, методком Укрпрофосвіти НКО звинуватив керівництво Шосткинського вузу у надмірному академізмі: «Цілу низку дисциплін, що викладаються в інституті, треба природно об'єднати

Зозуля С.Ю.

Центр пам'яткознавства
НАН України та УТОПІК

в одну загальну дисципліну. Так, наприклад, на робфаку слід об'єднати аналітичну геометрію і диференціальне та інтегральне обчислення в вищу математику, теоретичну та прикладну механіку – в технічну механіку. Це об'єднання не повинно мати лише зовнішнього характеру, підведення окремих дисциплін під загальну назву, як це, між іншим, є в ШХТТ. Так, наприклад, в курсі вищої математики аналітичну геометрію й диференційні та інтегральні обчислення треба сполучити і викладати їх разом таким чином, щоб ці два предмети пояснювали і доповнювали один одного. Потрібно тісно ув'язати теорію з практикою, усунувши з програм надмірний академізм. Все те, що має лише абстрактне значення, треба усунути з програм, а замість цього слід вмістити в програми всі ті теоретичні питання, що матимуть місце в майбутній праці інженера по спеціальності. Потрібно також тісніше зв'язати програми з виробництвом, вмістивши в них практичні приклади на вживання теорії з виробництвом» [17].

Отже, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що ознакою тогочасних реформ вищої школи було не піднесення рівня викладання та поліпшення якості знань, а реалізація ідеї «пролетаризації» інтелігенції та «соціалізації» науки і освіти. Нову владу більше цікавили політичні погляди студентів, аніж їх професійні здібності та загальний розвиток. Відповідно до вимог того часу формувався професорсько-викладацький склад вузів та співвідносились їх завдання щодо формування нового українського інтелігента.

Посилання

1. Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція. – К., 1991. – 95 с.
2. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки. – Донецьк, 2000. – 247 с.
3. Шкварчук В. На казарменному становищі (нариси з історії Чернігівщини довоєнних років). – Чернігів, 2002. – 226 с.
4. Зозуля С.Ю. Ніжинська каденція глухівчанина Якова Колубовського // Сіверщина в історії України. Матеріали сьомої науково-практичної конференції. – Суми, 2008. – 228 с.
5. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. – Ніжин, 2005. – 420 с.
6. Из фондів Шосткинського міського краєзнавчого музею // Развитие и опыт работы Шосткинского химико-технологического техникума. Доповідна записка. – 1946. – С. 1.
7. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО), ф. Р-674, оп. 1, спр. 444, арк. 5.
8. Там само. – Спр. 433, арк. 2.
9. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВОВ України), ф. 166, оп. 6, спр. 3727, арк. 2.
10. Державний архів Сумської області (ДАСО), ф. Р-2322, оп. 2, спр. 83, арк. 15.
11. ДАЧО, ф. Р-674, оп. 1, спр. 72, арк. 86.
12. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 6, спр. 3727, арк. 12.
13. Там само. – Арк. 5.
14. Там само. – Спр. 3732, арк. 169.
15. Там само. – Спр. 3737, арк. 4.
16. Там само. – Спр. 3739, арк. 3.
17. Там само. – Спр. 3736, арк. 1-1 зв.

СПРАВА ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ГЛУХІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В ФОНДАХ НІЖИНСЬКОГО АРХІВУ

На момент реформування системи вищої освіти в Українській СРР у першій половині 1920-х років на території тогочасної Чернігівської губернії діяло 3 вищі навчальні заклади – в Чернігові, Глухові та Ніжині. Кожен із них мав власну історію, певні традиції й особливості. Згадані навчальні заклади в губернському центрі та в колишній гетьманській столиці були засновані й функціонували як учительські інститути і були порівняно молодими – в Глухові заснований у 1874 р., у Чернігові – взагалі тільки в 1916 р. В Ніжині такий навчальний заклад існував (з кількома реформуваннями) з 1820 року і позиціонувався як класичний; упродовж 1875-1920 років – в статусі самостійного історико-філологічного факультету сучасного університету. Радянська ж реформа урівняла всі вищі навчальні заклади УСРР, перетворивши їх на інститути народної освіти – на педагогічні навчальні заклади в сучасному розумінні, єдиним завданням котрих була підготовка учителів для середньої школи¹.

Отримавши внаслідок цієї зрівняльної реформи «надлишок» педагогічних закладів і стикнувшись із колосальними труднощами у фінансуванні освітньої галузі, радянське керівництво не вигадало нічого кращого, ніж ліквідувати «зайві» навчальні заклади. На початку травня 1921 р. Мала Колегія НКО УСРР ухвалила рішення про ліквідацію одного або двох із трьох існуючих на території Чернігівської губернії вищих навчальних закладів [1, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 11, арк. 24зв.]². Проте, харківське керівництво

1. Іншим – і найбільш суттєвим – наслідком реформи вищої освіти 1921–1922 років в УСРР було розмежування навчально-освітньої та науково-дослідної функції у діяльності тогочасних вищих навчальних закладів. Для ведення науково-дослідної роботи запроваджувалася мережа спеціальних науково-дослідних установ – інститутів, кафедр, лабораторій, станцій тощо, котрі, зазвичай, – як і раніше – базувалися в тих-таки навчальних установах, що й раніше; в їх структурі працювали ті самі викладачі, але відтепер підпорядковувалися спеціальному органу в структурі НКО УСРР – Науковому комітетові Головного управління професійно-технічної та спеціально-наукової освіти НКО УСРР (Украуці). Проте, подібне розчленування себе не виправдало й змусило радянську владу на початку 1930-х років повернутися до класичної університетської системи підготовки наукових кадрів.

2. Згідно цього ж рішення Ніжинський науково-педагогічний інститут (до 1920 р. – історико-філологічний інститут) став інститутом народної освіти, а в якості «компенсації» за втрату науково-дослідної функції пропонувалося розглянути можливість створення в Ніжині однієї науково-дослідної